

Leszek Młodzianowski
Fundacja „Zbójnicki Szlak”, Żywiec

**SZLAK ZBÓJNIKÓW KARPACKICH
I PARK TEMATYCZNO-ROZRYWKOWY „ZBÓJNIKOLANDIA”**

Zbójnictwo karpackie było i jest nadal tematem zainteresowania badaczy różnych dziedzin. Na jego temat powstało wiele prac naukowych i utworów literackich. Mit zbójnicki, oparty na micie bohaterskim, wolności i poczuciu niezależności, stał się ważnym wątkiem folkloru. Takim pozytywnym bohaterem, owianym wieloma legendami, był m.in. Janosik, buntownik przestrzegający zbójnickich zasad.

Logo „Zbójnicki szlak”

Powiązanie wiedzy o dawnym zbójnictwie z miejscami w Karpatach, które wiążą się z działalnością zbójników, legendami, wierzeniami i opowieściami o nich, może być interesującym wątkiem karpackich podróży śladami zbójników i sprzyjać rozwojowi transgranicznej turystyki. W oparciu o tę przesłankę powstał „Szlak Zbójników Karpackich”, którego koordynatorem jest Fundacja „Zbójnicki Szlak”, z siedzibą w Żywcu. „Szlak Zbójników Karpackich” o długości 4500 km przebiega przez mityczny Łuk Karpat

i opiera się na historii zbójnictwa i na folklorze zbójnickim sześciu krajów zlokalizowanych na łuku Karpat. Prowadzi on przez Polskę, Słowację, Czechy, Ukrainę, Rumunię i Węgry. Jest sieciowym produktem turystycznym, mającym rozproszoną strukturę złożoną z opartych o mit zbójnicki miejsc, atrakcji, obiektów, a także punktów obsługi. Projekt szlaku zawiera elementy turystyki poznawczej, wypoczynkowej, kwalifikowanej (piesza, przygodowa, tramping, backpacking, trekking, survival, turystyka ekstremalna, rowerowa, speleologiczna, jeździecka), turystyki kulturowej i literackiej (dawne podania, legendy, baśnie i mity o zbójnikach itp.) Koncepcja szlaku powstała w oparciu o bogatą literaturę przedmiotu i źródła¹. W ramach tego projektu

¹ Zob. wykaz obejmujący około 1000 pozycji: http://www.zbojnickiszlak.pl/index.php?menu=b&id_menu=1066 (dostęp: 10.09.2017).

są gromadzone i udostępniane na stronie internetowej „Zbójnickiego Szlaku” wiadomości o zbójnictwie, takie jak np. wykaz ponad trzystu hersztów zbójnickich na łuku Karpat, legendy zbójnickie, teksty zbójnickich przyspiewek, ciekawostki o zbójnikach, unikatowe przepisy kulinarne z dawnych czasów, opisy miejsc związanych ze zbójnikami i wiele innych, w tym także materiały ilustracyjne².

Obecnie popularne jest budowanie różnego rodzaju wiosek tematycznych, które obok aspektów kulturowych i społecznych mogą być alternatywnym źródłem dochodu dla mieszkańców³. W ramach projektu „Szlak Zbójników Karpackich”, planowane jest stworzenie parku rozrywkowo-tematycznego „Zbójnikolandia”⁴, w obrębie którego powstanie m.in. wioska zbójnicka – żywy skansen ze zbójnikami. Jednym z celów projektu „Szlak Zbójników Karpackich” jest zbudowanie produktu turystycznego na skalę europejską, który nie tylko przyczyniłby się do promocji regionu karpackiego, ale także wzmocniłby rozwój współpracy międzynarodowej na łuku Karpat. „Zbójnikolandia” będzie produktem nawiązującym do Miasteczka Galicyjskiego w Nowym Sączu⁵ oraz do jednego z największych skansenów w Europie – skansenu w Rožnowie pod Radhostem w Czechach (Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm⁶. Koncepcja i przygotowany projekt parku tematycznego „Zbójnikolandia” oparte są na bogatej literaturze i źródłach dotyczących zbójnictwa karpackiego, ale także na poszukiwaniach niepublikowanych materiałów źródłowych, legend i opowieści zbójnickich, informacji związanych z historią, dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym regionu Karpat, także na docieraniu do ciekawych eksponatów, starodruków, okazów przyrody i rozmowach z najstarszymi przedstawicielami społeczności karpackiej.

Rozważane są różne lokalizacje nowego parku tematycznego (Żywiec-czyzna, Podhale, Spisz w okolicach Jurgowa, okolice Zatoru lub Inwałdu, Mała Fatra i Liptów na Słowacji). Panuje powszechne przekonanie, że kolebką zbójnictwa jest Podhale, co zawdzięczmy wielkiej literaturze i sztuce okresu Młodej Polski, gdy literaci i artyści zafascynowali się kulturą i folklorem podhalańskim, w tym również zjawiskiem zbójnictwa. Warto jednak dodać, że Janosik nigdy na Podhalu nie przebywał.

² Zob. <http://www.fundacjazbojnickiszlak.pl> oraz <http://www.zbojnickiszlak.pl>

³ Zob. <http://szlakimalopolski.mik.krakow.pl/2014/09/27/miejscowosci-tematyczne/> <http://witrynawiejska.org.pl>; http://www.krawiec-adam.pl/portal/kraina_gier_logicznych/krok_II.pdf

⁴ Zob. <http://witrynawiejska.org.pl>; www.krawiec-adam.pl/portal/kraina_gier_logicznych/krok_II.pdf

⁵ http://www.muzeum.sacz.pl/51,Miasteczko_Galicyjskie.htm

⁶ www.vmp.cz

Logo „Zbójnikolandia”

Z racji tego, że „Szlak Zbójników Karpackich” liczy obecnie już około 1000 miejsc związanych ze zbójnictwem karpackim, zlokalizowanych w 6 krajach, a najwięcej – bo około 450 jest zlokalizowanych w Małopolsce – uzasadnione więc jest umiejscowienie parku tematycznego „Zbójnikolandia” na terenie Małopolski. Przypomnijmy, że Żywiecczyzna pomimo tego, że znajduje się w województwie śląskim, geograficznie przynależy do Małopolski. W dawnych Beskidach Śląsko-Żywieckich ruch ten był najintensywniejszy, stąd Żywiecczyzna może być uznawana za stolicę zbójnictwa karpackiego⁷. Dobłą lokalizacją parku na Żywiecczyźnie byłyby okolice charakterystycznej góry Grojec (612 m n.p.m.) w widłach Soły i Koszarawy, okolice Kamesznicy w Beskidzie Żywieckim, a także okolice Zwardonia czy Korbielowa lub teren przygraniczny pomiędzy Beskidem Żywieckim a Małą Fatrą – „Janosikową Krainą”. W Terchowej urodził się najślynniejszy zbójnik karpacki – Juraj Janosik. Tereny Beskidu Żywieckiego, jak i Małej Fatry jednoznacznie kojarzą się z działalnością burs zbójnickich w XVI–XVIII wieku. Bursy były też często nazywane „kompaniami”, „kupami zbójnickimi” oraz „towarzystwami”. Gromady zbójników miały strukturę opartą na wzorach wojskowych. Liczyły od kilku do kilkudziesięciu osób. Ich członkowie byli na całe życie związani przysięgą⁸.

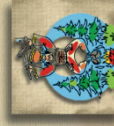
⁷ Zob. https://pl.wikipedia.org/wiki/Szlak_Zb%C3%B3jnik%C3%B3w_Karpackich

⁸ Zob. <http://www.fundacjazbojnickiszlak.pl/zbojnictwo-karpackie/kim-byl-hetman-zbojnicki.html>

Park tematyczny „Zbójnikolandia” ma odzwierciedlać czasy największego nasilenia zbójnictwa w Karpatach, czyli wieki XVI–XVIII. Budowa zbójnickiego parku tematycznego daje poczucie, w jakim kierunku może rozwijać się turystyka w regionie karpackim. Jest jeszcze jeden ważny aspekt projektu: to postawy młodzieży wobec wiedzy o swoim regionie. Młodzi ludzie będą mogli odkrywać niezwykle przestrzenie, w których żyją, zwracając uwagę na, często z pozoru zupełnie zwyczajne, codziennie mijane miejsca, a związane z fenomenem zbójnictwa karpackiego. Krainy tematyczne i kompleks hotelowo-gastronomiczny mogą przyciągnąć rodziny z dziećmi. Co ciekawe park tematyczno-rozrywkowy „Zbójnikolandia” byłby parkiem całorocznym, a nie sezonowym jak to jest w wielu innych wypadkach.

Do stworzenia wizualizacji parku tematyczno-rozrywkowego „Zbójnikolandia” zostało wykorzystanych około 250 legend zbójnickich, opryszkowskich i hajdamackich. Na terenie krainy tematycznej, obejmującym około 20 hektarów, projektowane są m.in. elementy krajobrazu opisywane w zbójnickich legendach i opowieściach, jak zbójnickie drzewa (np. „Dęby Janosika”, zbójnickie jodły, smreki i jawory, grusze, w których schowane są zbójnickie skarby), zbójnickie tabakowe chodniki, cieki wodne (w tym miejscu można będzie przeskoczyć przez tzw. „Janosikowy Skok”), Zbójnicka Puszcza, Janosikowe głązy, Zakłęte Jeziorko, po którym pływałaby złota kaczka, pasterskie szałas, zbójnicka polana i zbójnicki skarb pilnowany przez skamieniałego zbójnika ze skamieniałym wilkiem, i wiele innych. Na terenie Parku będzie można spotkać postaci ze zbójnickich podań, legend i opowieści: hyrnych zbójników, junaków, kłusowników, polowacy, dworskich, bandurów/pandurów, grafów, baronów, chłopów, parobków, łapacy zbójników, rajtarów, hajduków, smolaków, harników i węgierskich luzarów, a także postaci ze świata wierzeń ludowych: wiły, utopki, strzygi, złe karty, wilkołaki, diabły, upiory, planetniki, dziwożony, wiedźmy. W zbójnickiej osadzie planuje się pokazy i naukę dawnych rzemiosł, zbójnickie warsztaty kulinarne, rzut ciupagą, strzelanie z kuszy i łuku, przejażdżki bryczką i inscenizowane napady zbójnickie, szukanie zbójnickiego skarbu, czy zbójcecki tor przeszkód z ruchomymi mostami i szeregiem innych atrakcji. W koncepcji Muzeum Zbójnictwa Karpackiego przewidziano wiele magicznych eksponatów z legend o zbójnikach, m.in. samorodne złupcoki, 7 włosów Janosika, ciupażki, rąbanice, zaczarowane kierpce Janosika, wałaszki i pas Janosika, niewidzialną koszulę Janosika. Przewidziany jest też „Zbójnicki Szlak Edukacyjny”, na którym uczestnicy poznają życie najsławniejszych zbójników karpackich, w tym sześciu największych harnasi grasujących na mitycznym Łuku Karpat: hetmana Józefa Baczyńskiego zwanego Skawickim (Polska), hetmana Juraja Janosika z Terchovej (Słowacja), hetmana Andrzeja Fucimana (Ondráš Šebesta), czyli Ondraszka z Janowic koło Frydku (Czechy), opryszka Ołeksza Dowbusza (Aleksy Dobosz) z Pokucia (Ukraina), hajduka Pinteazula (Rumunia), rozbójnika Sandora Rozsa (Węgry).

KONCEPCJA PROJEKTOWA PARKU TEMATYCZNEGO "ZBOJNIKOLANDIA"

- PARK AKTYWNOŚCI**
- Muzeum Zbojnictwa
 - Zbój - Chata
 - Pomnik Zbojnika Rumcajsa
 - "Jankowski Dwór"
 - Zbój - Kino
 - Zbojnicka Galeria Sztuki
 - Ze Zbój w Biegach
 - Mapa Szlaku Zbojników Karpacczych
 - Przebieg Szlaki Zbojników Karpacczych
 - Kiosk z Pamiątkami
 - Kiosk z Pamiątkami
 - Zbój - Plac Zabaw
 - Plac zabaw z łopatkami
 - Zbojnicki Ficus Woskowych
 - Jaworowa Aleja - Aleja Drewnianych Pomników Zbojników
 - Park Miniatur
 - Wejście na Zbojnickie Ścieżki
 - Miejsce na Ognisko
 - Zbojnicka Wioska
 - Zbojnicka Koliba ze Zbojnicką Piwnicą
 - Owczarnia
 - Stajania, Postój Bryczek
 - Chlebowa Chata
 - Wiosna - Wiosna
 - Zbojnickiej Monety
 - Salami Tortur
 - Wiosna - Wiosna
 - Dzwońnica Zbojnicka
 - Zbojnickie Sukienice ze Sklepami
 - Zbojnicka Baszta Wiosni
 - Przebieg Zbojnickie Dłuby

ZBOJNICKIE ŚCIEŻKI

PARK MINIATUR

WEJŚCIE "B"

PARKING

WEJŚCIE "A"

KULTURALNY ZAKĄTEK

- PARK AKTYWNOŚCI**
- 31 Sztajna do Wspinaczki
 - 32 Jankowski Park Linowy
 - 33 Wiosna - Wiosna
 - 34 Rzut Ciągacą - Strzelanie z Luku
- ZBOJNICKIE ŚCIEŻKI**
- 35 Bączówka
 - 36 Zbojnickie Jezioro i Siklawa
 - 37 Zbój - Polana
 - 38 Zbojnicka Jaskinia
 - 40 Sztajna Holdu
 - 41 Zbojnicki Szlak
 - 42 Zbojnicka Skarba
 - 43 Miejsce Urzycia Skarbu
 - 44 Zbój - Tron Magiczny
 - 45 Miejsce Zbojnickich Wtrefów
 - 45 Miejsce Zbojnickich Wtrefów
- TOILETY**
- ZBOJNICKIE MEDALMAMY**
- PUNKT INFORMACJI TURYSTYCZNEJ**
- WIATY, STOŁY - MIEJSCA POBYTU**
- STACJE WASKOTORÓWKI**

PROJEKT: Hanna Pielka na zlecenie Firmy Zbojnicki Dwór, Leszek Skłodowski

W różnych regionach karpaccich zjawisko zbójnictwa nosi różne nazwy. W Karpatach Zachodnich (po stronie polskiej i słowackiej) nazywane jest „zbójnictwem”, termin „opryszkostwo” używany jest w odniesieniu do Karpat Wschodnich, czyli do góralszczyzny ruskiej, natomiast „hajductwo” dotyczy Karpat Południowych (tereny dzisiejszej Rumunii). Niekiedy używane są też inne terminy, na przykład „beskidnictwo” dla Beskidów czy „bieszczadnictwo” dla Bieszczad.

W parku tematycznym „Zbójnikolandia” znajdują się także figury innych znanych zbójników działających na łuku karpaccim, m.in.: zbójnicy z Beskidów (Martyn Portasz zwany Dzigosik, Sebastian (Sobek) Bury i Jerzy Fiedor zwany Proćpokiem – z Żywiecczyzny, zbójnik Targosz, zbójnik Siarka, zbójnik Maciej Hajdys, zbójnik Janek Kulik, zbójnik Sawka, zbójnik Tomasz Masny); zbójnicy z Podhala, Tatr i Spisza (Jan Krzeptowski Sabała, Wojtek Mateja, Szymon Tatar, Wojtek Gał, Wojtek Mardula, zbójnik Gałajda).

Przewidziane są też takie obiekty jak zbójnicka karczma, rynek, targ, ratusz, katownia, pręgierz i klatka hańby, zbójnicki młyn przy potoku, zbójnicka kapliczka itp. oraz punkty usługowo-reklamowe i informacyjne. Nad projektem „Szlak Zbójników Karpaccich” objęły patronat m.in. dwie krakowskie uczelnie: Akademia Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha oraz Uniwersytet Ekonomiczny. Na temat projektu powstało już kilka prac magisterskich, m.in. Natalii Walo, *Szlak Zbójników Karpaccich – od pomysłu do produktu*, napisana pod kierunkiem dra Zygmunta Kruczka w Zakładzie Geografii Turystyki AWF w Krakowie. Z racji objęcia przez te uczelnie patronatu nad projektem „Szlak Zbójników Karpaccich”, w ścisłej współpracy z autorem projektu – Leszkiem Młodzianowskim, badane są różne zbójnickie zagadnienia.

W grudniu 2010 roku został przeprowadzony sondaż wśród studentów krakowskiej AWF, zawierający pięć pytań otwartych. Badania objęły niemal 90-osobową grupę. Celem badań było m.in. sprawdzenie, co zdaniem respondentów powinno znaleźć się w parku rozrywkowo-tematycznym „Zbójnikolandia”. Badani wskazali, że w parku należy stworzyć centrum rekreacji, z którego oferty mogła by skorzystać osoba z każdej grupy wiekowej. Spośród przedstawionych propozycji najbardziej oczekiwanymi elementami parku okazały się inscenizacje, scenki przedstawiające codzienne życie zbójników, dalej karczma ze zbójnickimi daniami oraz wioska wraz z postaciami zbójników w charakterystycznych dla nich strojach i z przedmiotami codziennego użytku. Na podstawie tych badań oraz pomysłów twórcy koncepcji parku stworzono projekt, który uwzględnia wskazane przez studentów atrakcje. Ten unikatowy i oryginalny park rozrywki został objęty ochroną Urzędu Patentowego. Pozostaje żywić nadzieję, że uda się go zrealizować.

Leszek Młodzianowski – e-mail: www.fundacjazbojnickiszlak.pl